

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

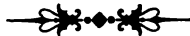
УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив.
у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у
Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф.
Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША,
проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду

КЊИГА X СВ. 1—3

ШТАМПАЊЕ ОВЕ КЊИГЕ ПОТПОМОГНУТО ЈЕ ИЗ ЗАДУЖБИНЕ
д-ра ЉУБ. РАДИВОЈЕВИЋА С. К. АКАДЕМИЈЕ

ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1931

1. Jedna stilistička primedba.

G. dr. Josip Pipenbacher dokazuje u „Glasniku Profesorskog društva“ X, sv. 10 (str. 700—701) da ne valja slovenački govoriti: „Spis je vratiti“ (= Spis treba vratiti) i ne: „Prošnje je vložiti“ (= Molbe treba uložiti, podneti), nego da se mora govoriti: „Spis je treba vratiti“ i „Prošnje je treba vložiti“. Mesto „pomniti je“, „pomisliti je“, „pričakovati je“, „upati je“ meće g. Pipenbacher: „pomniti je treba (se mora)“, „pričakujemo“, „pričakuje se“, „pričakovati se sme (mora)“ i slično.

Kad sam raspravu g. dr. Pipenbachera čitao, činilo mi se u prvom trenutku da ima pravo; a ipak sam bio iznenađen, jer se njegova tvrdnja kosi sa svakidanjom jezičnom ili govornom praksom. Na misao su mi dolazili svakidanski izrazi kao: „Videti je zdrav (bolan)“; taj bismo izraz u slovenačkome čak preporučili mesto manje dobrog: „Izgleda zdrav (bolan)“ — a sad da bude najedanput zlo što je dosada vredelo kao vanredno dobro?

Setio sam se i poljskog izraza: „Widać, tak trzeba“ (= Videti je, da tako treba. Po svoj je prilici to nužno) i poljskog izraza: „Co tam u Was słychać?“¹⁾ (= Što se tamo kod Vas čuje? Šta je novo kod Vas)?

I počeo sam sumnjati o pravilnosti mišljenja g. Pipenbachera.

Već zato što držim da ne smemo suhoj doktrini davati prednosti pred živim pojavama jezika, iznosim ovde ove svoje primedbe.

Išao sam gledati u Pleteršnikov „Slovensko-nemški slovar“, pa onda i u Ivekovićev-Brozov „Rječnik hrvatskoga jezika“ da vidim, nema li glagol „jesam, jest (je)“ i značenja: „treba...“, „moguće je“.

Pleteršnik ima sub „biti, sam“, 5): „Ni slišati zvonova“ (= zvona), „man hört die Glocke nicht; ni bilo nič slišati, da bi bil prišel, es verlautete nichts von seiner Ankunft; — können, sollen, müssen; biti mi ni več doma, ich kann nicht mehr zuhause bleiben; že jih je bilo srečne in vesele videti, *Ravn.*, kaj mi je začeti? was soll ich thun?

¹⁾ „Widać“ i „słychać“ upotrebljavaju se samo u tim slučajevima mesto „widzieć“ i „słyszec“.

pretrpeti nam je, wir müssen es ertragen; stati nam bo pred božjim stolom“.

Što je dokumentirano takvim primerima, takvim popularnim izrazima, za koje možemo naći potvrde sigurno i kod najboljih pisaca, to ne možemo mi gramatičari držati za krivo. Da pišu „je“ sa infinitivom i „uzorni pisci i ljudi od nauke“, to priznaje i g. Pipenbacher, samo on hoće da ih popravi.

Već zato što mi se činjaše da se hrvatskosrpski ipak ne bi govorilo na pr.: „Videti je zdrav“ ili „Nije mi više kod kuće biti“, išao sam gledati i u Broza-Ivekovića te tamo (I, p. 62) sub „biti, budem“, II, 2. e) našao: „glagol *biti*, *jesam* u odregjenu obliku (ponajviše sa subjektom u dativu) s infinitivom drugoga glagola pokazuje, da treba, valja, mora se nešto učiniti ili dogoditi, a gdjekad i da se to može: Oh da *mi je vjenčati* gjevojkju. Npr. 92. Da *će mu biti* dugo čekati dokle... 171. Ako *bude* po redu *mrijeti*. Posl. 1. Zimnoj vedrini i ljetnoj oblačini *nije vjerovati*. 90. Jedan put *mi je umrijeti*. 111. Kad *je* vojsku *vojevati*. 117. Koga *je moliti*, *nije ga srditi*. 136. (pred tim: Koga valja moliti, ne valja ga srditi) itd.“ Neću da navedem svih primera iz Broza-Ivekovića, navešću samo još ova dva: „Što je Nenadović... ovako mislio, tome se *nije čuditi*. Sovj. 5... Kad *se nije bilo* ničemu *nadati*. Rim. 4. 18“.

Svi su ti srpski primeri iz *Vukovih* dela, dakle zaslužuju svu pažnju, a medju njima imamo i takve izraze kao: (u)mreti nam je, nije verovati, nije se čuditi, nije se nadati...

Pleteršnik i Broz-Iveković dakle pokazuju, da u jugoslovenskim govorima verbum „jesam, biti“ može značiti: treba, valja (mora [se]) odnosno: ne treba, nije moguće... — ono, što bi g. Pipenbacher hteo da izbací iz slovenačkog književnog jezika.

Ja bih rekao da je takvo izražavanje pojmova „necesse est“ baš vrlo staro, jer na pr. kod Slovenaca izraz „valja“ (valja) u tom smislu nije zgodan, a „moram“ nije vrlo star.

Moram se osvrnuti na razloge kojima je g. Pipenbacher dokazivao svoje mišljenje. Zapravo mu je jedini razlog za njegovu tvrdnju bilo to, što rečenice „Spis je vrniti!“ nije znao dobro da analizira. Ali takav razlog apsolutno ne vredi; ne možemo i ne smemo negirati fakata, zato što ne znamo s njima što da počnemo — ili pojedinci ili čak svi zajedno. Treba uzeti fakat kao fakat, u ovom slučaju, da „je“ znači: treba, valjda, mora se; uostalom analiza je onda vrlo laka stvar.

Usput navodi g. Pipenbacher i paralelnu nemačku rečenicu: „Das Schriftstück ist zu retournieren“. Utisak je kao da se radi o germanizmu,

Misli o germanizmu bi smetala već činjenica da se ona nemačka rečenica može metnuti i u plural: „Die Schriftstücke *sind* zu retourneren“, dok se slovenački nikako ne može reći: „Spisi so vrniti“. Poredba sa nemačkim jezikom u ovom slučaju ne dokazuje kao da bismo u izražavanju: „Spis je vrniti“ imali pred sobom nešto, što je sumnjivog tudjeg porekla, te da bismo zato od takva izražavanja morali zazirati, nego, obrnuto, ona dokazuje da se taj slovenački izraz baš *bitno* razlikuje od nemačkoga. U našem izražavanju reč „je“ (= *necesse est*) ostaje u singularu, jer je *rečenica* sama za se, glavna ili podređena rečenica. Nešto drugo je nemački: „...ist zu...“ ili latinski gerundivum.¹⁾

Svim time nisam još rekao šta mislim o prvobitnom upotrebljavanju glagola „biti, jesam“ u značenju: *necesse est* u slučajevima kao: čuditi se je, nadati se je, potrpeti je, misliti je... Nemački se za „misliti je...“ kaže: „Es ist anzunehmen, dass...“; „Kaj je tu početi? = was ist da anzufangen?“ ali nikako više, ako se dodaje lice (kod nas u 3. padežu): „Misliti nam je“: „wir müssen annehmen“; — „Kaj nam je tu početi?“: „was sollen wir da anfangen?“; — zato i (gl. gore): „Wir werden vor dem Richterstuhl Gottes stehen müssen“; — „Umreti nam je“: „wir müssen sterben“. U slučaju: „Nije se čuditi...“ može se nemački samo reći: „Man braucht sich nicht zu wundern...“ (Man kann sich nicht wundern).

Miklošić, Vgl. Gram. IV, 599—600, navodi slučajeve koji ovamo idu kod „dativa mit dem verbum jes“ ne samo iz novog slovenačkog i srpskog jezika (na pr. srpski: „da je meni leći pa umreti“, „da mi je smrti ne videti“ itd.²⁾ nego i iz staroslovenskoga: „bystъ vъzlešti jemu“, „semu bĕ sъbyti se“ (hoc fieri debuit) te grčki: οὐκ ἔστιν.

Kao što vidimo, stvar ide daleko izvan samo slovenačkog načina izražavanja.

Bitnost njezina nije u dativu nomina (pronomina) nego u značenju i upotrebljavanju pomoćnog glagola.

Pleteršnik navodi sub „videti“ primer: „uže je videti, uže se vidi“, es ist bereits hell; tu možemo još misliti, da je glagol „je“

¹⁾ Zato su, razume se, sasvim nemoguće ove rečenice, koje i g. Pipenbacher kao rdave navodi: „Določila so smisleno uporabljati“ (dobro: „Določila je...“), „Polabščina in slovinščina *ste* prištevati“ (dobro: „Polabščino in slovinščino *je*...“), „Skopuh ni niti hvaliti niti posmemati“ (dobro: „Skopuha ni...“). Krivo je (in čist germanizem) govoriti kao što se govori slovenački dialektički: Za čudit se je..., Za počt (počiti=puknuti), Ni za izdržat itd.

²⁾ Isp. i Maretičevu „Gramatiku i stilistiku itd.“ (1899), 542.

prvobitno značio: = moguće je (videti); slično možemo razumeti još Pleteršnikov primer: „videti mu je, da ni zdrav“¹⁾ i primer: „Mož je bolji, nego je videti...“ Baš sa glagolom „videti“ je glagol „je“, po značenju svome, često mogao doći u takvu vezu, zato je uz njega polako postajao tako rekuć nekakav adverbiale, te se je počelo govoriti ne samo: „Videti je zdrav“ (što se „videnja“ tiče, on je zdrav, čini se zdrav) nego i u pluralu: „Videti so zdravi“, slično: „Reč je videti lepa“ i „Reči so videti lepe“...

Vredno je pogledati i neke Pleteršnikove primere za glagol *slišati* (= čuti). Slučajevi: „Slišati je, da...“, „Ni še bilo slišati, da...“ jasni su, kao i slučajevi: „Nič ni bilo slišati“, „Mnogo je bilo slišati“.

Vrlo je karakteristično (i važno za prosuđivanje starosti i „slovenskosti“ tog izražavanja) da su se u poljskom jeziku baš u ovom značenju sačuvali do današnjih dana infinitivi: *widać* i *słychać*, dok tih glagola u drugim formama danas više nema.

Medjutim, namera mi nije bila, ići tako daleko; hteo sam samo da pokažem da stanje jezika našega, slovenačkog i hrvatskosrpskoga, kakav je on danas (kod najboljih pisaca i u našim prvim rečnicima i gramatikama), dozvoljava pisati: „Spis je vrnuti“, „prošnje je vložiti“, „pomniti je itd.“.

Zlo je nepravilnost, a zlo je i doktrinarnost koja koči slobodu jezika.

Ljubljana, 8-I-1930.

Dr. Fr. Ilesić

2. Да ли „врбаски“ или „врбашки“?

У Вукову „Рјечнику“ (од године 1852) налази се географско име *Врбас* са два значења: 1) вода у Босни, 2) село у Бачкој. У њему нема пак *придева* ни за прво, а ни за друго значење и то је недостатак који још даје повода правописном колебању и поред „*Правописнога ујужсџва*“ од 15 јуна 1929.

Боравећи баш тога месеца јуна у Србобрану, видео сам успут и *Врбашке Салаше*. У ово име ушао је ето придев *врбашки*, који сам и после у разговору слушао, а употребио га је и србобрански професор Милан Ђ. *Пешировић* у расправи „*Одбрана и њад Србобрана 1848–1849 године*“ (Извештај Држ. вел. гимназије

¹⁾ Dativ „mu“ ima tu, razume se, drukčije značenje nego dativ u nekim od predašnjih naših primera.